

ДІАЛОГ МАЛАНЮКА З ПОЛЬСЬКОЮ КУЛЬТУРОЮ

Циховська Елліна. Поезія Євгена Маланюка в контексті українсько-польських літературних зв'язків. — К.; Ніжин: ТОВ “Видавництво “Аспект-Поліграф”, 2006. — 128 с.

Жагуче, могутнє мистецьке слово поета, мислителя-історика, культуролога та літературознавця Євгена Маланюка, творче життя якого минуло в еміграції, все більше привертає увагу дослідників (Ю.Шерех, Л.Куценко, О.Астаф'єв, Т.Салига, М.Ільницький, О.Веретюк, Н.Лисенко, В.Просалова та ін.). Заслуга Елліни Циховської в тому, що вона вперше в повному обсязі спробувала осмислити поезію Є.Маланюка в контексті українсько-польських літературних зв'язків. Авторка переконливо доводить, що текст Маланюка постає посередником між українською й польською культурою. Тому координати її дослідження визначають “зони перетину” когнітивних просторів Маланюка та його сучасників — польських поетів, розкривають зовнішній контекст українсько-польського дискурсу, генетико-контактні зв'язки, з'ясовують різні рівні спорідненості поезій (спільні теми і мотиви, жанри, сюжетно-композиційні прийоми, засоби метрики і строфіки). Польська література — такий само рівноправний герой книжки, як і Євген Маланюк, і це вирізняє працю Е.Циховської з-поміж порівняльних праць, у центрі яких перебуває лише український митець. Зіставлення дослідниці доводять, що поезія Маланюка має характер діалогу, де особистість через комунікативну поведінку, певну систему художніх образів і стереотипів заявляє про себе і своє місце у світі, намагається бути своєю на чужині.

У першому розділі “Творчість Євгена Маланюка як модель міжкультурної комунікації” авторка розглядає доробок поета варшавського періоду, апелюючи до його тексту не як до одиної моделі, а як до певної сфери, всередині якої перебувають структури, що спираються на міфоутворювальні механізми. Вона

використовує термін “аура”, яким характеризує елітарний дискурс, а поезії Маланюка називає ауратичними з огляду на духовну працю, закладену в їх створення. Аура української еміграційної літератури доби міжвоєнтя стимулювала появу текстів, народжених на перетині різних духовних традицій, що виражали міф утраченої батьківщини. Прихильниками ауратичної естетики модернізму були скамандрити — поети, що гуртувалися навколо журналу “Skamander” (Я.Лехоня, А.Слонімський, К.Вежинський, Я.Івашкевич, Ю.Тувім), з якими Маланюка єднали особистісні взаємини. Автор наголошує на суголосності їх творчості, що вбирала в себе численні образи світової культури — міфологічні, античні, біблійні, історичні, які кожен митець утілював по-своєму, пропускаючи крізь призму власного таланту та світогляду.

Як встановила у процесі дослідження Е.Циховська, поступово Маланюк витворює міф про Україну, гіперболізуючи події давньої та нової української історії. Крім того, він активізував топоси, символи, що уможлилювали для читача відчуття єдності зі своїм етносом та його минулим.

У другому розділі “Генетично-контактні зв'язки і національні міфи: сарматизм, скіфство, еллінський комплекс” авторка розкриває історико-культурну концепцію цих термінів, їх генезу й еволюцію в польській, російській та українській культурах та аналізує їх роль в образній системі поезії. Зокрема, розкриваються особливості історіософії Є.Маланюка, який у формуванні українського світосприймання вирізняв два полярних складники — скіфсько-еллінський і варяго-римський з домінуванням компонентів “еллінської” психіки. Закономірно, що наголошується на концепті “Степова Еллада”,

який став для поета не просто художньою метафорою, а інструментом символічного моделювання дійсності й аксіологічно значущим культурним кодом.

У третьому розділі “Типологічні сходження і форми міжлітературної рецепції (варшавський текст)”, розвиваючи літературознавчі традиції В.Топорова (петербурзький текст), Т.Цив’ян (образ Венеції у творчості А.Ахматової), О.Русова (образ міста у творчості Гоголя) та вітчизняних дослідників – С.Андрусів (львівський текст), Л.Оляндер (волинський текст), авторка наголошує на візії Варшави в поезії Маланюка та архетипі міста у творчості Ю.Тувіма й рецепції образу Варшави в есеїстиці Є.Стемповського. Авторка доходить висновку, що твори на урбаністичну тематику Маланюка демонструють трагічний мотив роз’єднаності, несумісності людини й міста, на відміну від польських митців, для яких Варшава символізує відкритий простір.

Звичайно, не всі міркування авторки сприймаються беззастережно. Зокрема,

навіть чи всі складники українсько-польського дискурсу варто зводити лише до трьох стереотипів – елітарного розуміння ієрархії державницьких епох; бачення генези нації крізь призму протяжної дистанції; трансісторичного розуміння буття – в єдності минулого, теперішнього й майбутнього з виразними бінарними парами. Про це, зокрема, свідчать судження самого Маланюка, що наполегливо утверджував мотив “державної бронзи” й водночас прагнув необмеженої свободи творчості. У полеміці з Д.Донцовим він прагнув віднайти шлях конструктивного подолання моделі непримиренних бінарних опозицій.

У рецензованій монографії уточнюються й розширюються уявлення про одного з найяскравіших митців ХХ століття, а також про форми взаємодії творчості письменників, що перебували в інонаціональній культурній ситуації, з “чужими” письменствами, а отже – з’ясовуються нові форми літературних зв’язків.

Галина Александрова

УСЕ ЗМІНЮЄТЬСЯ, АЛЕ НІЧОГО НЕ ГИНЕ

Соболь Валентина. Не будьмо тінями зникими: Навчально-методичний посібник. – Донецьк: Східний видавничий дім, 2006. – 256 с.

У новій книжці “Не будьмо тінями зникими” В.Соболь намагається створити концептуальну модель українського модернізму (раннього, розвиненого й пізнього) через ідею національного самоствердження. У перших двох частинах перед читачем постає панорама модерністського поступу, витворена із “променистих силуетів” (І.Качуровський) митців, творчість яких потверджує тезу про національні витоки модерністської поетики українського слова. Заголовок посібника відповідає змістовим обширам та ідеям уміщеного в ньому матеріалу, який має широке часове охоплення – від Х століття до сучасності. “Акцент робиться на діалозі слова з часом і вічністю – в площині простеження витоків незнищенності “правдивої іскри Прометей”, Франкового “вогню в одежі слова”, слова, котре стоїть на сторожі людської і національної гідності. Кожен аналізований твір – мов би іскорка, яка освітлює дорогу до національного самоствердження”, – наголошує авторка в передмові.

Відкриває книжку ґрунтовна розвідка “Варшавський період творчості Юрія Липи”, лідера українського інтелектуального життя в

міжвоєнній Польщі першої половини ХХ ст., постать якого, на думку В.Соболь, залишається поза увагою дослідників. Особливу увагу авторки привертають маловідомі теоретико-літературні статті Ю.Липи, зокрема його унікальна праця “Бій за українську літературу”, де він розбудовує положення рецептивної естетики з урахуванням сучасних йому новітніх досягнень психологічних та медичних наук, випереджаючи західноєвропейських учених Х.Р.Яусса, В.Ізера в осмисленні концепції читача-адресата, у визначенні ролі й місця письменника. Додається “Лист до літераторів” Ю.Липи та докладний бібліографічний апарат, що засвідчує надзвичайну обізнаність авторки в цьому матеріалі.

У книжці цікаво і глибоко розкрито один із важливих аспектів творчості В.Пачовського – поліфункціональність давньоукраїнських праобразів. Дослідниця показує, як послідовно й самостійно відстоював він історизм образу й пов’язану з ним ідею “золотого перстень” – інваріанта “золотого вінця”, який є “символом міцності, національної єдності”. Однак, зазначає В.Соболь, “окреслена проблема – тільки одна з-поміж тих, які можуть спрямувати